

2018. gada ziņojums par pamattiesībām *FRA* atzinumi

Pamattiesību aizsardzības jomā 2017. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. FRA 2018. gada ziņojumā par pamattiesībām ir aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā, nosakot gan sasniegumus, gan jomas, kas vēl joprojām rada bažas. Šajā publikācijā sniegti FRA atzinumi par galvenajām norisēm attiecīgajās tematiskajās jomās un šos atzinumus pamatojošs pierādījumu apkopojums. Tādējādi ir nodrošināts kompakts, bet informatīvs pārskats par galvenajām pamattiesību problēmām ES un tās dalībvalstīs.

Saturs

FOKUSA	1. Priekšstatu maiņa – pāreja uz tiesībās pamatotu pieeju novecošanai	2
	2. ES Pamattiesību harta un tās izmantošana dalībvalstīs	4
	3. Vienlīdzība un nediskriminācija	5
	4. Rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība	8
	5. Romu integrācija	10
	6. Patvērums, vīzas, migrācija, robežas un integrācija	13
	7. Informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība	15
	8. Bērna tiesības	17
	9. Tiesu iestāžu pieejamība, ietverot noziedzīgos nodarījumus cietušo tiesības	20
	10. Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita	22

1. Priekšstatu maiņa – pāreja uz tiesībās pamatotu pieeju novecošanai

Šajā nodaļā ir aplūkots, kā lēni, bet neatlaidīgi par vecumu sāk domāt nevis kā “deficitu”, kas rada “vajadzības”, bet visaptverošāk, iekļaujot “uz tiesībām balstītu” pieeju novecošanai. Šī pakāpeniskā paradigmas maiņa cenšas ievērot pamattiesības uz vienlīdzīgu attieksmi pret visām personām neatkarīgi no vecuma, neaizmirstot par aizsargāšanu un atbalsta sniegšanu tiem, kam tas nepieciešams. Cilvēktiesību pieeja nav pretrunā ar vecumam raksturīgu vajadzību realitāti. Gluži pretēji, uz tiesībām balstīta pieeja ļauj labāk apmierināt vajadzības, vienlaikus iekļaujot tās cilvēktiesību pamatā.

Darba tirgos un valstu sociālās aizsardzības sistēmās jau ir notikušas pamatīgas pārmaiņas, lai reaģētu uz ilgmūžību un problēmām, kuras sabiedrības novecošana rada valstu ekonomikai un sociālajām sistēmām. Šo procesu sāka vairākas iniciatīvas Eiropas Savienībā (ES) un pasaulē. Tās ietver cīņu pret diskrimināciju vecuma dēļ nodarbinātības jomā, aktīvu vecumdienu veicināšanu un stimulus darba dzīves pagarināšanai, kā arī sociālās aizsardzības sistēmu reformas saistībā ar vecumdienu, proti, attiecībā uz pensijām, veselības aprūpes pakalpojumiem un ilgtermiņa aprūpi. Tiek sāktas arī reformas, lai vajadzībās balstītas pieejas, kuru mērķis ir reaģēt uz vecuma izraisītām “nepilnībām”, nomainītu pret pieeju, kur galvenā uzmanība ir vērsta uz individu, cilvēku, kuram ir pamattiesības un iedzimta cilvēka cieņa. Saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 1. pantu cilvēka cieņa ir neaizskarama un tā ir jārespektē un jāaizsargā jebkurā vecumā.

Tomēr, veicot šo pāreju un nodrošinot vecāku cilvēku īpašās vajadzības, nedrīkst neņemt vērā vai mazināt valsts atbildības pret cilvēkiem nozīmi, arī pret vecākiem cilvēkiem, kuriem varētu būt vajadzīgs atbalsts. Turklāt vecāki cilvēki ir neviendabīga grupa ar diezgan atšķirīgām vajadzībām un prioritātēm. Dzīves gaitā izdarītās daudzās izvēles un gūtā pieredze ietekmē stāvokli vecumdienu. Dzimumam, imigranta statusam vai piederībai pie etniskās minoritātes, invaliditātei, kā arī sociāli ekonomiskajam stāvoklim un ģeogrāfiskiem vai citiem aspektiem var būt sarežģīta negatīva ietekme uz vecāku cilvēku dzīvi. Šie faktori lielā mērā ietekmē vecāku cilvēku iespējas izmantot savas tiesības.

ES Pamattiesību hartā nostiprinātās pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības attiecas uz visiem cilvēkiem jebkurā vecumā. Tomēr vecums kā iemesls aizsardzībai pret diskrimināciju īpaši minēts 21. pantā un 25. pantā, kur atzītas vecāku cilvēku tiesības “dzīvot cienīgu un

neatkarīgu dzīvi un piedalīties sabiedriskajā un kultūras dzīvē”.

Nediskriminācija, vienlīdzīgas iespējas vecākiem cilvēkiem dažādās dzīves jomās un cilvēka cienīga dzīve ir iekļauta arī nesen izsludinātajā Eiropas sociālo tiesību pilārā. Eiropas Komisija ir paziņojusi, ka Eiropas sociālo tiesību pilārs “daļēji pārsniedz spēkā esošo tiesību aktu kopumu”. Tā mērķis ir izvērtēt, kā varētu paplašināt aizsardzību pret diskrimināciju vecuma dēļ, iekļaujot to sociālās aizsardzības jomās, tostarp tādās jomās kā sociālais nodrošinājums un veselības aprūpe, izglītība, kā arī piekļuve sabiedrībai pieejamām precēm un pakalpojumiem.

Lai gan izsludinātais sociālo tiesību pilārs ir juridiski nesaistošs princips un tiesību kopums, tas paūž ES iestāžu un dalībvalstu stingru politisko gribu un apņemšanos veidot sociālāku un iekļaujošāku Eiropu – tādu Eiropu, kas spēj labāk un cieņpilnāk izmantot visu savu cilvēkkapitālu, nevienu neatstājot novārtā. ES un dalībvalstīm tas sniedz iespēju sasniegt konkrētus rezultātus, veicinot un īstenojot vecāku cilvēku tiesības, kuri ir nozīmīga cilvēkkapitāla daļa un kuriem ir iespējas būtiski iesaistīties visos dzīves aspektos.

Tomēr noteikumu un minimālo standartu izstrāde ir tikai pirmais šā procesa posms. Gan izpratnes veidošana, gan koordinēšanas un uzraudzības mehānismu izmantošana ir vienlīdz būtiski elementi, kas vajadzīgi, lai īstenotu visu cilvēku, arī vecāku cilvēku, tiesības, kā paredzēts hartā. Lai to sasniegtu, ārkārtīgi nozīmīga ir gan ES iestāžu, gan dalībvalstu iesaistīšanās.

Šajā ziņā turpmāk izklāstītie FRA atzinumi būtu jāuzskata par pamatelementiem, ko izmantot, lai sekmētu pāreju uz visaptverošu cilvēktiesībās balstītu pieeju novecošanai.

FRA 1.1. atzinums

ES likumdevējam jāturpina strādāt, lai pieņemtu Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu. Šī direktīva paplašinās horizontālo aizsardzību pret diskrimināciju dažādu iemeslu, tostarp vecuma, dēļ, iekļaujot jomas, kas ir jo īpaši svarīgas vecākiem cilvēkiem, tostarp preču un pakalpojumu pieejamību, sociālo aizsardzību, veselības aprūpi un mājokļus.

FRA 1.2. atzinums

Lai nodrošinātu stingrāku sociālo tiesību aizsardzību, ES likumdevējam jāveic konkrētas likumdošanas darbības, turpinot īstenot Eiropas sociālo tiesību pilārā atzītos principus un tiesības. Šajā ziņā tam jānodrošina, ka ātri tiek pieņemta ierosinātā direktīva par darba un privātās dzīves līdzsvaru, un jāpaātrina procedūras, lai varētu pieņemt visaptverošu Eiropas Pieejamības aktu. Lai nodrošinātu atbilstību plašākam ES tiesību aktu kopumam, Eiropas Pieejamības aktā būtu jāiekļauj noteikumi, kas saista to ar citiem attiecīgiem aktiem, piemēram, noteikumiem attiecībā uz Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem.

FRA 1.3. atzinums

ES iestādēm un dalībvalstīm jāapsver iespēja izmantot Eiropas strukturālos un investīciju fondus, kā arī citus ES finanšu instrumentus, lai veicinātu tiesībās pamatotu pieeju novecošanai. Lai uzlabotu reformas, kas veicina cilvēka cienīgu dzīvi un neatkarību, kā arī vecāku cilvēku līdzdalības iespējas, ES iestādēm un dalībvalstīm nākamajā plānošanas periodā (pēc 2020. gada) jāapstiprina un jāpastiprina *ex ante* nosacījumi un noteikumi to īstenošanas uzraudzībai. Šādiem pasākumiem jānodrošina, ka ES finansējums tiek izlietots atbilstīgi pienākumiem ievērot pamattiesības.

Turklāt ES iestādēm un dalībvalstīm vecāku cilvēku problēmas sistemātiski jārisina galvenajos politikas koordinēšanas mehānismos, piemēram, Eiropas pusgadā.

2. ES Pamattiesību harta un tās izmantošana dalībvalstīs

Eiropas Savienības Pamattiesību harta 2017. gadā bija spēkā kā ES juridiski saistošs tiesību likumprojekts astoto gadu. Tā papildina valstu cilvēktiesību dokumentus un Eiropas Cilvēktiesību konvenciju (ECHR). Tāpat kā iepriekšējos gados Pamattiesību hartas nozīme un lietojums valsts līmenī bija neskaidri. Tiesu sistēmā vai likumdošanas procesos tās izmantošana, šķiet, būtiski neuzlabojās, un bija grūti noteikt valdības politiku, kuras mērķis ir veicināt Pamattiesību hartas piemērošanu. Tā kā atsauces uz Pamattiesību hartu valstu tiesās, parlamentos un valdībās joprojām ir ierobežotas un bieži virspusējas, tās potenciāls atkal nav pilnībā izmantots.

Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas (CJEU) judikatūru ES Pamattiesību harta ir saistoša ES dalībvalstīm, kad tās rīkojas saskaņā ar ES tiesību aktu darbības jomu. ES likumdevēji gandrīz visās politikas jomās tieši vai netieši ietekmē ES dzīvojošo cilvēku dzīvi. Ņemot to vērā, ES Pamattiesību hartai vajadzētu veidot attiecīgu standartu dalībvalstu tiesnešu un civildienesta ierēdņu ikdienas darbā. Tomēr, kā liecina FRA pierādījumi, pēdējos gados (2012.–2016. gadā) tiesu iestādes un pārvaldes iestādes valsts līmenī tikai nelielā apmērā izmanto hartu. Šķiet, ka hartas izmantošana netiek veicināta gandrīz nevienā politikas jomā, lai gan dalībvalstīm ir ne vien jāievēro tajā atzītās tiesības, bet arī "jāveicina to piemērošana saskaņā ar savām atbildīgajām pilnvarām" (hartas 51. pants). Lai gan likumdošanas procesā vai tiesu iestāžu darbā tiek minētas atsauces uz hartu, tās izmantošana joprojām bieži ir virspusēja.

FRA 2.1. atzinums

ES un dalībvalstīm ir jāveicina plašāka informācijas apmaiņa tiesnešu, advokātu kolēģiju un pārvaldes iestāžu vidū ne tikai dalībvalstīs, bet arī ārpus valstu robežām, par pieredzi un pieejām saistībā ar atsaucēm uz hartu un tās izmantošanu. Veicinot šo informācijas apmaiņu, ES dalībvalstīm iespējami labāk vajadzētu izmantot esošās finansēšanas iespējas, piemēram, Tiesiskuma programmā paredzētās iespējas.

ES dalībvalstīm jāveicina izpratne par hartā minētajām tiesībām un jānodrošina, ka valstu tiesnešiem un citiem praktizējošiem juristiem tiek piedāvāti mērķtiecīgi apmācības moduļi.

Saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 51. pantu (Piemērošanas joma) visiem valsts tiesību aktiem, ar kuriem īsteno ES tiesību aktus, jāatbilst hartai. Tāpat kā iepriekšējos gados, hartas nozīme likumdošanas procesos valsts līmenī 2017. gadā nebija pietiekama, proti, harta nav standarts, ko tieši un regulāri piemēro procedūru laikā, izvērtējot likumību vai novērtējot jaunā tiesību akta sagaidāmo ietekmi, lai gan šādās procedūrās sistemātiski iekļauj valstu cilvēktiesību instrumentus. Turklāt, tāpat kā iepriekšējos gados, daudzi valstu tiesu lēmumi, kuros harta tika izmantota, tika pieņemti, skaidri nenorādot pamatojumu, kāpēc harta piemērota konkrētajā lietā.

FRA 2.2. atzinums

Valstu tiesas, kā arī valdības un/vai parlamenti varētu apsvērt saskaņotāku atbildības 51. pantam (Piemērošanas joma) pārbaudi, lai agrīnā posmā noteiktu, vai tiesas lieta vai likumdošanas dokuments rada jautājumus saskaņā ar ES Pamattiesību hartu. Standartizētu rokasgrāmatu izstrāde par praktiskām darbībām hartas piemērojamības pārbaudē, kas patlaban notiek tikai dažās ES dalībvalstīs, varētu sniegt praktizējošiem juristiem instrumentu, ko izmantot, lai izvērtētu hartas piemērojamību konkrētai lietai vai tiesību akta priekšlikumam. FRA rokasgrāmatā par hartas piemērojamību varētu kalpot par iedvesmas avotu šajā ziņā.

3. Vienlīdzība un nediskriminācija

Eiropas Savienībā (ES) 2017. gadā bija neskaidrs progress vienlīdzības un nediskriminācijas veicināšanā. Kaut arī 2008. gadā ierosinātā Direktīva par vienlīdzīgu attieksmi līdz gada beigām nebija pieņemta, ES pasludināja Eiropas sociālo tiesību pīlāru, kas pamatojas uz nediskriminācijas principu. Uzmanība joprojām bija pievērsta reliģisko apģērbu un simbolu ierobežojumiem darbā vai sabiedriskās vietās, īpaši ietekmējot musulmanietes. Lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un interseksuāļu (LGBTI) vienlīdzībā ir panākts zināms progress, īpaši attiecībā uz viendzimuma pāru civilstāvokli. Tajā pašā laikā konstatējumi, kuru pamatā ir plašs vienlīdzības datu klāsts, tostarp dati, kas iegūti diskriminācijas testos, liecina, ka nevienlīdzīga attieksme un diskriminācija Eiropas sabiedrībā joprojām pastāv.

FRA konstatējumi otrajā Eiropas Savienības minoritāšu un diskriminācijas apsekojumā (EU-MIDIS II) un dažādie valstu pētījumi, kas publicēti 2017. gadā, apstiprina, ka galvenajās dzīves jomās visā ES joprojām pastāv diskriminācija un nevienlīdzīga attieksme dažādu iemeslu dēļ. Tomēr ES un tās dalībvalstis var izmantot politikas instrumentus, lai sekmētu līdztiesību, jo Eiropas sociālo tiesību pīlārs veicina aizsardzību pret diskrimināciju papildus pašreizējam tiesību aktu kopumam līdztiesības jomā. Tomēr, tā kā ierosinātā Vienlīdzīgas attieksmes direktīva vēl nav pieņemta, ES izmanto diskriminācijas iemeslu hierarhiju. Kopš sarunām ES Padomē par ierosināto direktīvu 2017. gadā apritēja deviņi gadi, un līdz gada beigām tās vēl nebija pabeigtas.

ES Pamattiesību hartas 21. pantā ir aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ. Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 19. pantā noteikts, ka Padome saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru, saņēmusi Eiropas Parlamenta piekrišanu, ar vienprātīgu lēmumu var paredzēt attiecīgus pasākumus, lai cīnītos pret diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.

FRA 3.1. atzinums

ES likumdevējam jāturpina centieni panākt Vienlīdzīgas attieksmes direktīvas pieņemšanu, lai nodrošinātu, ka ES piedāvā visaptverošu aizsardzību pret diskrimināciju galvenajās dzīves jomās neatkarīgi no personas dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas.

FRA 3.2. atzinums

ES likumdevējam jāveic konkrēta likumdošanas darbība, lai panāktu stingrāku sociālo tiesību aizsardzību un turpinātu īstenot sociālo tiesību pīlārā atzītos principus un tiesības.

ES 2017. gadā joprojām turpinājās debates par ierobežojumiem attiecībā uz reliģijai raksturīgu apģērbu un simbolu valkāšanu darbavietā vai sabiedriskās vietās. Šie ierobežojumi galvenokārt attiecas uz musulmanietēm, kuras valkā dažādu veidu galvu vai seju aizsedzošu apģērbu. CJEU un Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) šajā jomā sniedza papildu norādījumus attiecībā uz istām prasībām attiecībā uz profesiju, redzamu reliģisku simbolu aizliegumu un pilnībā seju aizsedzošu reliģisku apģērbu valkāšanu sabiedriskās vietās. Dažas ES dalībvalstis noteica ierobežojumus attiecībā uz sejas aizsegšanu sabiedriskās vietās, lai īstenotu savu vēlmī pēc iekļaujošas sabiedrības vai lai saglabātu civildienesta ierēdņu, tiesnešu un prokuroru neitralitāti.

ES Pamattiesību hartas 10. pantā ikvienai personai ir garantētas tiesības uz domas, pārliecības un ticības brīvību. Šīs tiesības ietver brīvību mainīt ticību

vai pārliecību un brīvību individuāli vai kolektīvi un publiski vai privāti paust ticību vai pārliecību lūgšanās, mācībās, ieražās un ceremonijās. ES Pamattiesību hartas 21. pantā ir aizliegta diskriminācija reliģijas vai pārliecības dēļ. ES Pamattiesību hartas 22. pantā noteikts, ka Savienība respektē kultūru, reliģiju un valodu daudzveidību.

FRA 3.3. atzinums

ES dalībvalstīm jānodrošina, ka, apsverot iespēju ieviest jebkādus ierobežojumus attiecībā uz simboliem vai apģērbu saistībā ar reliģiju, tiek nodrošinātas pamattiesības un brīvības. Jēbkura tāda normatīva vai administratīva priekšlikuma pamatā, kas varētu ierobežot brīvību piekopt reliģiju vai paust pārliecību, vajadzētu būt pamattiesību apsvērumiem un likumības, nepieciešamības un proporcionālītātes principiem.

ES dalībvalstis turpināja īstenot pasākumus, lai sekmētu lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un interseksuāļu (LGBTI) līdztiesību. Vairākas ES dalībvalstis viendzimuma pāru civilo statusu pielīdzināja laulātu pāru statusam, tomēr dažkārt nosakot ierobežojumus attiecībā uz adopciju vai mākslīgo apaugļošanu. Citas valstis veica pasākumus, lai dzimuma maiņu atsaistītu no medicīnas, vienai no ES dalībvalstīm pieņemot vienkāršotas procedūras, lai transpersonas varētu mainīt savu reģistrēto dzimumu. Jautājums par dubultu dzimuma apzīmējumu bija viens no galvenajiem dažās ES dalībvalstīs, vienai valstij radot iespēju oficiālos dokumentos kā alternatīvu vīrieša vai sievietes dzimuma norādei izmantot apzīmējumu "X".

ES Pamattiesību hartas 21. pantā ir aizliegta diskriminācija dzimuma un dzimumorientācijas dēļ. Eiropas Komisija 2015. gada decembrī publicēja sarakstu, kurā iekļauti LGBTI līdztiesības atbalsta pasākumi, tostarp LGBTI un viņu ģimenes locekļu tiesību paplašināšana un juridiskās aizsardzības nodrošināšana, kā arī spēkā esošo tiesību īstenošanas uzraudzība un izpilde. Pasākumu saraksts paredzēts laikposmam no 2016. līdz 2019. gadam. Lai gan saraksts nav juridiski saistošs, tajā ir sniegti norādījumi par to, kurās jomās un kā ES dalībvalstis var panākt, lai LGBTI personas varētu izmantot savas tiesības uz līdztiesību un nediskrimināciju. ES un tās dalībvalstis ir apņēmušās sasniegt mērķus, kas izvirzīti Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam. Viens no uzdevumiem, kas izvirzīts saistībā ar Ilgtspējīgas attīstības 10. mērķi "Samazināt nevienlīdzību starp valstīm un valstu iekšienē", ir vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana, panākot nevienlīdzības samazināšanu. Tas ietver diskriminējošu tiesību aktu, politikas un prakses izskaušanu un atbilstīgas likumdošanas, politikas un rīcības veicināšanu.

FRA 3.4. atzinums

ES dalībvalstis tiek mudinātas turpināt pieņemt un īstenot konkrētus pasākumus, lai nodrošinātu, ka lesbietes, geji, biseksuāļi, transpersonas un interseksuāļi (LGBTI) varētu izmantot visas savas pamattiesības. Lai to izdarītu, ES dalībvalstis tiek mudinātas izmantot LGBTI līdztiesības atbalsta pasākumu sarakstu, ko Eiropas Komisijas publicējusi, lai vadītu to centienus.

Dati par līdztiesību ir efektīvi līdzekļi, ko izmantot, lai atklātu nelīdztiesības modeļus ES dalībvalstīs, kā arī stabils pamats uz gūtajām atziņām balstītas politikas veidošanai. Konstatējumi, kas gūti *EU-MIDIS II* un pētījumos, ko 2017. gadā publicējušas valsts struktūras, kuras darbojas līdztiesības jomā, un publiskās iestādes, uzskatāmi pierāda, ka diskriminācija un nevienlīdzīga attieksme nopietni ietekmē Eiropas sabiedrības. Konstatējumi, kas gūti pētījumā, ar kuru īsteno diskriminācijas testēšanas metodi, sniedz plašākus empīriskus pierādījumus par diskrimināciju dažādu iemeslu dēļ saistībā ar nodarbinātības un mājokļu pieejamību vairākās ES dalībvalstīs. Sistemātiski vācot datus par nelīdztiesības modeļiem, ES un tās dalībvalstis var uzraudzīt, kāda ir ietekme politikai un pasākumiem, kas ieviesti līdztiesības un nediskriminācijas sekmēšanai, un pielāgot tos, lai uzlabotu efektivitāti. ES un tās dalībvalstis ir apņēmušās sasniegt mērķus, kas izvirzīti Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam. Noturīgu un ticamu līdztiesības datu pieejamība nodrošinātu ES un tās dalībvalstīm iespēju novērtēt, kā tiek izpildīts 10. ilgtspējīgas attīstības mērķa "Samazināt nevienlīdzību starp valstīm un valstu iekšienē" 10.2. un 10.3. uzdevums.

Dažādu veidu datus, piemēram, statistikas un pārvaldības datus, kā arī zinātniskos pierādījumus var izmantot, lai atbalstītu tādas politikas veidošanu, kas veicina vienlīdzīgu attieksmi un izskauž diskrimināciju. Šādus datus var izmantot arī, lai novērtētu, kā tiek īstenota Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) vai Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK). Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*) vispārīgajos ieteikumos politikas jomā uzsver, ka cīņā pret diskrimināciju ir vajadzīgi pamatoti dati. Turklāt Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ir sniegti norādījumi par datu vākšanu līdztiesības jomā.

FRA 3.5. atzinums

ES iestādes un ES dalībvalstis tiek mudinātas arī turpmāk sniegt atbalstu un finansējumu ES aģentūrām un struktūrām, valstu statistikas iestādēm, valstu iestādēm, kuras darbojas līdztiesības jomā, citām publiskām iestādēm un akadēmiskām iestādēm, lai nodrošinātu ticamu un noturīgu datu vākšanu līdztiesības jomā. Turklāt ES dalībvalstis tiek mudinātas sniegt Eiropas Savienības Statistikas birojam (**Eurostat**) noturīgus un ticamus datus līdztiesības jomā, lai ES varētu izstrādāt mērķtiecīgas programmas un pasākumus, ar kuriem varētu sekmēt vienlīdzīgu attieksmi un atbalstīt nediskrimināciju. Ja iespējams, attiecīgos gadījumos savāktie dati būtu jāgrupē ne vien pēc dzimuma un vecuma, bet arī pēc etniskās izcelsmes, invaliditātes un reliģiskās piederības.

4. Rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība

Septiņpadsmit gadus pēc Rasu vienlīdzības direktīvas pieņemšanas un deviņus gadus pēc Pamatlēmuma par rasismu un ksenofobiju pieņemšanas imigranti un minoritāšu etniskās grupas joprojām saskaras ar plašu diskrimināciju, aizskaršanu un diskriminējošu etnisko profilu veidošanu visā ES, kā to rāda FRA otrā Eiropas Savienības minoritāšu un diskriminācijas apsekojuma (EU-MIDIS II) konstatējumi. Eiropas Komisija atbalstīja ES dalībvalstu centienus apkarot rasismu un naida noziegumus, izmantojot ES augsta līmeņa grupu cīņai pret rasismu, ksenofobiju un citām neiecietības formām. Tā arī turpināja cieši uzraudzīt Rasu vienlīdzības direktīvas un Pamatlēmuma īstenošanu. Lai gan vairākas ES dalībvalstis ir pārskatījušas savus tiesību aktus pret rasismu, 2017. gadā tikai 14 no tām bija izstrādāti rīcības plāni un stratēģijas, kuru mērķis ir apkarot rasismu un etnisko diskrimināciju.

Par spīti politikas iniciatīvām, kas īstenotas saistībā ar darbu, ko veikusi ES augsta līmeņa grupa rasisma, ksenofobijas un cita veida neiecietības apkarošanai, rasisma un ksenofobijas izraisīti naida noziegumi un naida runa joprojām būtiski ietekmē miljoniem ES iedzīvotāju dzīvi. To uzskatāmi pierāda arī EU-MIDIS II konstatējumi un ziņojumi FRA regulārajos pārskatos par pamattiesību problēmām saistībā ar migrāciju.

Pamatlēmuma par rasismu un ksenofobiju 1. pantā izklāstīti pasākumi, kas jāveic dalībvalstīm, lai sodītu par tišu rasisma un ksenofobijas izraisītu rīcību. Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (ICERD) 4. panta a) punktā noteikts, ka konvencijas dalībvalstīm ir jāpasludina, ka jebkāda kūdīšana uz rasu diskrimināciju, kā arī vardarbības akti pret rasi vai personu grupu ir nodarījums, kas sodāms ar likumu.

FRA 4.1. atzinums

ES dalībvalstīm jānodrošina, ka ikviens iespējams naida noziegums, tostarp naida runa, tiek faktiski dokumentēts un izmeklēts, tiek sākts kriminālprocess un vainīgie tiek sodīti. Tas jā dara saskaņā ar piemērojamiem valsts, ES, Eiropas un starptautiskiem tiesību aktiem.

ES dalībvalstīm jāturpina strādāt, lai sistemātiski reģistrētu, apkopotu un katru gadu publicētu salīdzināmus datus par naida noziegumiem, kas tām nodrošinātu iespēju izstrādāt efektīvus, uz pierādījumiem balstītus tiesiskos līdzekļus un politiskās nostādnes, reaģējot uz šīm izpausmēm. Visi dati jāvāc saskaņā ar valsts tiesisko regulējumu un ES tiesību aktiem datu aizsardzības jomā.

Lai gan Rasu vienlīdzības direktīvā (2000/43/EK) ir izveidots stingrs tiesiskais regulējums, EU-MIDIS II rezultāti un citi pierādījumi liecina, ka ievērojamo daļu imigrantu un minoritāšu etnisko grupu skar vērā ņemama diskriminācija etniskās vai imigrantu izcelsmes dēļ, kā arī ar to saistītu iespējamu īpatnību, piemēram, ādas krāsas vai reliģijas, dēļ. Šie rezultāti liecina par nelielu progresu, salīdzinot ar pirmo EU-MIDIS II apsekojumu pirms astoņiem gadiem, tomēr to iedzīvotāju skaits, kas saskārušies ar diskrimināciju, joprojām ir tik liels, ka rada nopietnas bažas. Šajos apsekojumos arī atklāts, ka vairākums respondentu nav informēti par organizācijām, kuras sniedz atbalstu vai konsultācijas no diskriminācijas cietušajiem, un vairākumam iedzīvotāju nav zināma neviena struktūra, kas atbild par līdztiesību.

FRA 4.2. atzinums

ES dalībvalstīm jānodrošina Rasu vienlīdzības direktīvas labāka praktiskā īstenošana un piemērošana. Tām arī jāveido izpratne par diskriminācijas aizlieguma tiesību aktiem un attiecīgajiem tiesiskās aizsardzības mehānismiem, jo īpaši to iedzīvotāju vidū, kurus visvairāk varētu skart diskriminācija, piemēram, etnisko minoritāšu pārstāvju vidū. Dalībvalstīm jānodrošina, ka sankcijas ir pietiekami efektīvas, samērīgas un atturošas, kā noteikts Rasu vienlīdzības direktīvā.

Tikai 14 ES dalībvalstīm 2017. gadā bija īpaši izstrādāti valsts rīcības plāni cīņai pret rasu diskrimināciju, rasismu un ksenofobiju. Apvienoto Nāciju Organizācijas Durbanas deklarācijā un rīcības programmā, kas pieņemta pēc Pasaules konferences pret rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību, noteikts, ka tās dalībvalstīm jāuzņemas galvenā atbildība par cīņu pret rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību. ES augsta līmeņa grupa rasisma, ksenofobijas un cita veida neiecietības apkarošanai ir forums, kurā ES dalībvalstis var apmainīties ar šādu rīcības plānu sekmīgas īstenošanas pieredzi.

FRA 4.3. atzinums

ES dalībvalstīm jāizstrādā īpaši valsts rīcības plāni cīņai pret rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību. Šajā nolūkā dalībvalstis varētu izmantot praktiskos Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā cilvēktiesību komisāra biroja ieteikumus par to, kā šādus plānus izstrādāt. Saskaņā ar šiem ieteikumiem šajos rīcības plānos būtu jānosaka mērķi un pasākumi, jāieceļ atbildīgās valsts struktūras, jānosaka īstenošanas termiņi, jāiekļauj darbības rādītāji, kā arī jāparedz uzraudzības un novērtēšanas mehānismi. Šādu plānu īstenošana būtu efektīvs līdzeklis, kuru izmantojot, ES dalībvalstis var pildīt savus pienākumus, kā noteikts Rasu vienlīdzības direktīvā un Pamatlēmumā par rasisma un ksenofobijas apkarošanu.

Kā izklāstīts iepriekšējos ziņojumos par pamattiesībām, *EU-MIDIS II* iegūtie dati liecina, ka etnisko minoritāšu grupu pārstāvji joprojām saskaras ar diskriminējošu profilēšanu, ko veic policija. Šādas profilēšanas dēļ etnisko minoritāšu izcelsmes personas bieži vien tiek aizturētas un pārmeklētas tikai sava izskata dēļ, tādējādi mazinot viņu pašāvēību uz tiesībaizsardzības iestādēm. Šāda prakse ir pretunā *ICERD* principiem un citiem starptautiskajiem

standartiem, tostarp tiem, kas nostiprināti Eiropas Cilvēktiesību konvencijā un attiecīgajā ECT judikatūrā, kā arī ES Pamattiesību hartā un Rasu vienlīdzības direktīvā.

FRA 4.4. atzinums

ES dalībvalstīm jāpārtrauc diskriminējoša profilēšana. To varētu panākt, nodrošinot sistematisku apmācību tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem par tiesību aktiem diskriminācijas novēršanas jomā, kā arī nodrošinot viņiem iespēju labāk izprast neapzinātus aizspriedumus un lauzt stereotipus un aizspriedumus. Šāda apmācība varētu arī palielināt izpratni par diskriminācijas sekām un par to, kā veicināt minoritāšu kopienu uzticēšanos policijai. Turklāt, lai uzraudzītu diskriminējošas profilēšanas praksi, ES dalībvalstis varētu apsvērt iespēju dokumentēt aizturēšanas un pārmeklēšanas pilnvaru izmantošanas gadījumus. Jo īpaši varētu dokumentēt aizturēto personu etnisko piederību – tas patlaban tiek darīts vienā dalībvalstī – saskaņā ar valsts tiesisko regulējumu un ES datu aizsardzības noteikumiem.

5. Romu integrācija

Lai gan pastāvīgi tiek īstenoti pasākumi romu integrācijas uzlabošanai dalībvalstīs, ES programma attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām vēl nav panākusi ievērojamu un "taustāmu" progresu. Romu līdzdalība izglītībā ir pieaugusi, taču joprojām problēmas sagādā skolas priekšlaicīga atstāšana un izglītības segregācija. Romu situācija nodarbinātībā, mājokļu un veselības jomā nedaudz uzlabojas, tomēr pastāvīgais antičigānisms, kas izpaužas kā diskriminācija, aizskaršana un naida noziegumi, joprojām ir būtisks šķērslis romu integrācijai. Nepieciešamība cīnīties pret antičigānismu kļuva par augstāku politisko prioritāti 2017. gadā, kas atspoguļota Eiropas Parlamenta rezolūcijā par romu integrācijas Eiropas Savienībā pamattiesību aspektiem. Nepieciešams pastiprināt centienus uzraudzīt integrācijas pasākumu īstenošanu un efektivitāti, īpašu uzmanību pievēršot marginalizētiem un sociāli atstumtiem romu jauniešiem un romu sievietēm.

Kā liecina FRA apsekojumu par romiem konstatējumi, negatīvā attieksme pret čigāniem joprojām ir nozīmīgs šķērslis romu integrācijai. Etniskās piederības dēļ romi joprojām saskaras ar diskrimināciju attiecībā uz piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, mājokļiem un veselības aprūpei. Diskriminācija un negatīvā attieksme pret čigāniem pārkāpj tiesības netikt diskriminētiem, kas atzītas ES Pamattiesību hartas 21. pantā, Rasu vienlīdzības direktīvā (2000/43/EK) un citos Eiropas un starptautiskos cilvēktiesību instrumentos. Turklāt Padomes 2013. gada leteikumā par efektīviem romu integrācijas pasākumiem dalībvalstīs ieteikts, ka dalībvalstīm jāveic vajadzīgie pasākumi, lai nodrošinātu Rasu vienlīdzības direktīvas efektīvu praktisku īstenošanu. Iepriekšējos FRA ziņojumos, tostarp EU-MIDIS II ziņojumā "Romi – izvilcums no konstatējumiem" un 2017. gada ziņojumā par pamattiesībām, ir uzsvērts, ka jāizskauz romu diskriminācija, īstenojot Rasu vienlīdzības direktīvu un Pamatlēmumu par rasisma un ksenofobijas apkarošanu, īpašu uzmanību pievēršot dzimumu līdztiesības aspektiem.

FRA 5.1. atzinums

ES dalībvalstīm jānodrošina negatīvās attieksmes pret čigāniem izskaušanas integrācija politikas pasākumos un jāapvieno ar aktīvas iekļaušanas politiku, kas risina etniskās nevienlīdzības un nabadzības jautājumus, saskaņā ar Rasu vienlīdzības direktīvu un Pamatlēmumu par cīņu pret rasismu un ksenofobiju. Tām jāiekļauj arī pasākumi, kas paredzēti sabiedrībai kopumā, pakalpojumu sniedzējiem, valsts izglītības darbiniekiem un policijas darbiniekiem, lai veidotu izpratni par romu integrācijas ieguvumiem.

Šādu pasākumu starpā varētu būt valsts vai vietēja mēroga apsekojumi vai kvalitatīvi pētījumi, lai apzinātu negatīvās attieksmes pret čigāniem ietekmi sabiedrībā.

Ir palielinājies romu bērnu skaits pirmsskolas izglītības iestādēs, tādējādi atspoguļojot valdību veiktos ieguldījumus un pasākumus pirmsskolas izglītības atbalstam. Lai gan ir samazinājies to romu jauniešu skaits, kas priekšlaikus pārtraukuši mācības, apmēram 7 no 10 romiem vecumā no 18 līdz 24 gadiem joprojām mācības pārtrauc priekšlaikus. Turklāt vairākās ES dalībvalstīs segregācija izglītībā ir paplašinājusies, un stāvoklis saistībā ar diskrimināciju izglītībā nav ievērojami uzlabojies. Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. panta 3. punktā ir uzsvērts, ka ir svarīgi apkarot sociālo atstumtību un diskrimināciju un aizsargāt bērnu tiesības, kas ietver arī tiesības uz izglītību. ES Pamattiesību hartas 21. pantā skaidri aizliegta diskriminācija etniskās izcelsmes vai rases dēļ. Padomes 2013. gada leteikumā par efektīviem romu integrācijas pasākumiem pausts aicinājums novērst jebkādu skolu segregāciju un nodrošināt segregācijas novēršanas ilgtspējību un ilgtermiņa ietekmi. Rasu vienlīdzības direktīva attiecas arī uz izglītības jomu. Pārkāpuma procedūras, kas ierosinātas pret trim dalībvalstīm par segregāciju izglītībā saistībā ar Rasu vienlīdzības direktīvas pārkāpumiem, atspoguļo šīs problēmas nopietnību.

FRA 5.2. atzinums

Valsts izglītības iestādēm jāsniedz vajadzīgais atbalsts un resursi skolām, kurās mācās romi, lai ņemtu vērā visus aspektus saistībā ar integrāciju izglītībā: lai palielinātu līdzdalību izglītībā un mazinātu mācību priekšlaicīgas pārtraukšanas rādītājus. ES dalībvalstīm joprojām jācenšas novērst segregāciju izglītībā, pievēršot uzmanību ilgtermiņa izpratnes veidošanas un daudzveidības veicināšanas centieniem skolās, kas paredzēti skolotājiem, skolēniem un vecākiem.

Lai gan romu skaits skolās ir palielinājies, ne vienmēr tas ir palielinājis romu nodarbinātības rādītājus vai līdzdalību darba tirgū. Ilgtermiņa bezdarbs joprojām ir problēma, toties romu jauniešiem un romu sievietēm ir aizvien grūtāk integrēties darba tirgū. Lai gan daži konkrēti projekti un politikas pasākumi ir veltīti tieši romu jauniešu un romu sieviešu vajadzībām nodarbinātības jomā, šīm īpašajām grupām ir pievērsta neliela sistemātiska uzmanība. Padomes 2013. gada ieteikumā par efektīviem romu integrācijas pasākumiem ir prasīts, lai ES dalībvalstis veiktu efektīvus pasākumus, kas nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret romiem attiecībā uz piekļuvi darba tirgum, piemēram, atbalstot pirmo darba pieredzi, arodmācības, pašnodarbinātību un uzņēmējdarbību, piekļuvi vispārējiem valsts nodarbinātības dienestu pakalpojumiem un novēršot šķēršļus, piemēram, diskrimināciju. Eiropas sociālo tiesību pilārā, kas izsludināts 2017. gadā, minēta izglītība, apmācība un mūžizglītība, lai palīdzētu sekmīgi īstenot pārmaiņas darba tirgū, kā arī dzimumu līdztiesība, vienlīdzīgas iespējas un aktīvs atbalsts nodarbinātībai, jo īpaši jauniešiem un bezdarbniekiem.

FRA 5.3. atzinums

ES dalībvalstīm jāievieš stingrāki pasākumi, lai atbalstītu romu piekļuvi darba tirgum. Nodarbinātības politikai, valsts nodarbinātības birojiem un uzņēmumiem, jo īpaši vietējā līmenī, jāsniedz atbalsts pašnodarbinātības un uzņēmējdarbības izveidei. Dalībvalstīm arī jāriko informācijas kampaņas romiem, lai palīdzētu viņiem pilnībā integrēties darba tirgū, īpašu uzmanību pievēršot arī romu sievietēm un jauniešiem.

Lai sekmīgi īstenotu romu integrācijas pasākumus, būtiska nozīme ir jēgpilnai romu līdzdalībai projektu īstenošanā un vietējās politikas un stratēģiju izstrādē un īstenošanā. Romu līdzdalība valsts līmenī ir svarīga, lai izstrādātu un uzraudzītu romu integrācijas valsts stratēģijas vai integrētu politikas pasākumu kopumus, un tā jāatbalsta, veidojot valsts līmeņa dialogu un līdzdalības platformas. Jo īpaši vietējā līmenī mehānismi sadarbībai ar vietējām pašvaldībām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām var veicināt vietējo iedzīvotāju, tostarp romu, iesaistīšanu. Padomes 2013. gada ieteikumā par efektīviem romu integrācijas pasākumiem pausts aicinājums aktīvi iesaistīt romus un veicināt romu līdzdalību, kā arī izstrādāt atbilstīgas vietējās pieejas integrācijai. FRA pieredze, kas gūta, veicot pētījumu par vietējās sabiedrības iesaistīšanos romu integrācijā (LERI), rāda, kā vietējās kopienas var mudināt piedalīties projektos un stratēģijas izstrādē.

FRA 5.4. atzinums

ES dalībvalstīm jāpārskata savas romu integrācijas valsts stratēģijas vai integrētu politikas pasākumu kopumi, lai atbalstītu centienus veicināt līdzdalīgas pieejas politikas veidošanā un integrācijas projektos, īpašu uzmanību pievēršot vietēja līmeņa un sabiedrības virzītu centienu atbalstam. Jāizmanto Eiropas strukturālie un investīciju fondī un citi finansējuma avoti, lai veicinātu romu līdzdalību un sabiedrības virzītu integrācijas projektus.

Padomes 2013. gada ieteikumā par efektīviem romu integrācijas pasākumiem pausts aicinājums ES dalībvalstīm pienācīgi uzraudzīt un novērtēt savu valsts stratēģiju un sociālās iekļaušanas politikas efektivitāti. Šādos uzraudzības mehānismos, ja iespējams, ir jāiekļauj attiecīgie kvalitatīvie un kvantitatīvie dati, nodrošinot datu vākšanu atbilstīgi piemērojamiem valstu un Savienības tiesību aktu noteikumiem, jo īpaši attiecībā uz personas datu aizsardzību. Lai gan vairākas dalībvalstis ir iekļāvušas kvalitatīvus un kvantitatīvus rādītājus, lai izmērītu progresu romu integrācijas jomā, dažas dalībvalstis joprojām nav ieviesušas nekādus uzraudzības mehānismus. Vairākos uzraudzības mehānismos ir iekļauta informācija par ES fondu efektīvu izlietojumu.

FRA 5.5. atzinums

Dalībvalstīm jāuzlabo vai jāizveido romu integrācijas uzraudzības mehānismi atbilstīgi Padomes 2013. gada ieteikumam par efektīviem romu integrācijas pasākumiem dalībvalstīs. Uzraudzības mehānismos jāparedz anonimizētu datu vākšanas turpināšana, grupējot tos pēc etniskās piederības un dzimuma, saskaņā ar ES datu aizsardzības tiesību aktiem, un attiecīgie jautājumi jāiekļauj plaša mēroga apsekojumos, piemēram, ES darbaspēka apsekojumā un ES statistikā attiecībā uz ienākumiem un dzīves apstākļiem. Uzraudzības mehānismos jāiesaista pilsoniskā sabiedrība un vietējās romu kopienas. Neatkarīgos novērtējumos attiecībā uz romiem jāizvērtē arī ES fondu lietojums un efektivitāte, un tie ir jāizmanto tieši politikas pasākumu uzlabošanai.

6. Patvērums, vīzas, migrācija, robežas un integrācija

Salīdzinājumā ar 2016. gadu neatbilstīga ieceļošana pa jūru ir samazinājusies uz pusi, kopumā 2017. gadā sasniedzot apmēram 187 000 cilvēku. Tomēr vairāk nekā 3100 cilvēku gāja bojā, šķērsojot jūru ceļā uz Eiropu. Rietumbalkānu maršrutā pieauga apgalvojumi par to, ka policija ļaunprātīgi izturas pret migrantiem. Dažās ES dalībvalstīs joprojām bija problēmas ar patvēruma meklētāju uzņemšanu. Migrācijas un drošības problēmas arvien vairāk bija saistītas ar liela mēroga ES informācijas sistēmām, kas kalpo gan imigrācijas pārvaldīšanai, gan drošības stiprināšanai. Tajā pašā laikā mēģinājums novērst neatbilstīgo migrāciju vēl vairāk saasināja esošos pamattiesību riskus.

Lai gan 2017. gadā samazinājās to cilvēku skaits, kuri neatļauti ierodas pie ES ārējām robežām, šajā jomā joprojām pastāv ievērojamas pamattiesību problēmas. Daži no vissmagākajiem pārkāpumiem saistīti ar sliktu izturēšanos pret tiem migrantiem, kas šķērso robežu, apejot robežkontroles. Ziņojumu skaits par ļaunprātīgu izturēšanos 2017. gadā ievērojami palielinājās, jo īpaši Rietumbalkānu maršrutā. FRA EU-MIDIS II apsekojumā, kur tika aptaujāti vairāk nekā 12 000 respondentu, kuri ES ir imigranti pirmajā paaudzē, arī tika minēti policijas darbinieku vai robežsargu vardarbības gadījumi. Lai gan ir izvirzīts ievērojams skaits apsūdzību, ļoti reti ir sākts kriminālprocess — daļēji tāpēc, ka cietušie nevēlas turpināt prasību izskatīšanu, bet arī nepietiekamu pierādījumu dēļ. Vainīgie reti tiek tiesāti.

ES Pamattiesību hartas 4. pantā ir aizliegta spīdzināšana un necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās. Šis aizliegums ir galīgs, proti, nav pieļaujami izņēmumi vai atkāpes.

FRA 6.1. atzinums

ES dalībvalstīm ir jāpastiprina preventīvi pasākumi, lai uz robežām samazinātu atsevišķu policijas darbinieku un robežsargu ļaunprātīgas rīcības gadījumu iespējamību. Saņemot ziņojumus par sliktu izturēšanos, nekavējoties jāveic efektīva izmeklēšana un vainīgie jāsauc pie atbildības.

ES prioritāte 2017. gadā bija savu plaša mēroga informācijas tehnoloģijas (IT) sistēmu reforma migrācijas un patvēruma jomā. Sadarbība uzlabos dažādu sistēmu savstarpējo savienojamību. Centrālajā repozitorijā tiks apkopoti visu personu identitātes dati, kas saglabāti dažādās sistēmās, un

mehānisms konstatēs, vai vienas un tās pašas personas dati IT sistēmās nav saglabāti ar dažādiem vārdiem, uzvārdiem un identitātēm. Tomēr ne visi ierosināto sadarbības noteikumu aspekti ir rūpīgi izvērtēti saistībā ar pamattiesībām.

IT sistēmu reformas ietekmē vairākas tiesības, kuras aizsargā ES Pamattiesību harta, tostarp tiesības uz personas datu aizsardzību (8. pants), bērna tiesības (24. pants), patvēruma tiesības (18. pants), tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību (47. pants) un cilvēka tiesības uz brīvību un drošību (6. pants).

FRA 6.2. atzinums

ES jānodrošina, ka vai nu ES likumdevējs, vai neatkarīgas ekspertu struktūras pirms visu ierosināto sadarbības noteikumu pieņemšanas un ieviešanas rūpīgi izvērtē to ietekmi uz visām pamattiesībām, īpašu uzmanību pievēršot atšķirīgajai sievietu un vīriešu situācijai.

ES un tās dalībvalstis veica ievērojamus centienus, lai palielinātu neatbilstīgā situācijā esošo migrantu atgriešanu. Imigrācijas iestādes un citas atbildīgās iestādes uzskata, ka brīvības atņemšana ir svarīgs efektīvas atgriešanas priekšnosacījums. Pārskatītajā atgriešanas rokasgrāmatā, kas pieņemta 2017. gadā, iekļauts saraksts ar situācijām, kurās ES dalībvalstīm būtu jāizvērtē bēgšanas iespējamības risks — parasti tas visbiežāk ir aizturēšanas rīcuma pamatojums. Tajā ir arī aplūkoti apstākļi, kuros būtu jāpieņem, ka pastāv bēgšanas iespējamības risks, tādējādi šāda pieņēmuma atspēkošanas pienākumu uzliekot attiecīgajai personai. Tā kā ES nav salīdzināmu statistikas datu par aizturēšanu imigrācijas gadījumos, ir sarežģīti novērtēt, kādā mērā pastiprinātas uzmanības pievēršana atgriešanas

efektivitātes palielināšanai ir palielinājusi imigrācijas dēļ aizturēto personu skaitu. Tomēr ir palielinājis no dažādām ES dalībvalstīm iesniegto ziņojumu skaitu par patvaļīgu aizturēšanu.

Aizturēšana ir ievērojams ES Pamattiesību hartas 6. pantā aizsargāto tiesību uz brīvību pārkāpums. Tāpēc, atņemot brīvību, vienmēr ir jāievēro tiesiskās garantijas, kas izveidotas, lai novērstu nelikumīgu un patvaļīgu aizturēšanu.

FRA 6.3. atzinums

Atņemot cilvēkiem brīvību ar imigrāciju saistītu iemeslu dēļ, ES dalībvalstīm ir jāievēro ne vien visas tiesiskās garantijas, kas noteiktas hartā, bet arī tās, kas izriet no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas. Jo īpaši, veicot aizturēšanu, jāizvērtē tās nepieciešamība katrā konkrētajā gadījumā.

FRA ir pastāvīgi uzsvērusi, ka ir svarīgi nodrošināt piespiedu atgriešanas uzraudzību saskaņā ar Atgriešanas direktīvas 8. panta 6. punktu, lai atgriešana notiktu, ievērojot pamattiesības. Ne visas ES dalībvalstis ir izveidojušas darboties spējīgas piespiedu atgriešanas uzraudzības sistēmas.

Atgriešanas izpilde rada ievērojamus riskus saistībā ar ES Pamattiesību hartā noteiktajām galvenajām pamattiesībām, tostarp tiesībām uz dzīvību (2. pants), spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegumiem (4. pants), tiesībām uz brīvību (6. pants), tiesībām uz efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli un neizraidīšanas principu (19. pants).

FRA 6.4. atzinums

Visām ES dalībvalstīm saskaņā ar Atgriešanas direktīvu ir jāizveido efektīva atgriešanas uzraudzības sistēma.

7. Informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība

Gan tehnoloģiskajai inovācijai, gan privātās dzīves un personas datu aizsardzībai 2017. gads bija svarīgs gads. Straujā jauno tehnoloģiju attīstība radīja gan daudz iespēju, gan izaicinājumu. Kad ES dalībvalstis un ES iestādes pabeidza sagatavošanās darbus ES datu aizsardzības paketes piemērošanai, radās jauni izaicinājumi. Straujais progress pētniecībā, kas saistīta ar lielajiem datiem un mākslīgo intelektu, un to daudzsoļošie plāni tādās dažādās jomās kā veselība, drošība un uzņēmējdarbības tirgi mudināja valsts iestādes un pilsonisko sabiedrību apsvērt šī progresā reālo ietekmi uz iedzīvotājiem un jo īpaši uz viņu pamattiesībām. Tikmēr divi liela mēroga jaunprogrammatūru uzbrukumi spēcīgi satricināja digitālo drošību. Ņemot vērā šos notikumus, nesenās ES reformas datu aizsardzības un kiberdrošības jomā, kā arī tās pašreizējie centieni attiecībā uz e-privātumu ir savlaicīgi un būtiski.

ES Pamattiesību hartas 8. panta 3. punktā un LESD 16. panta 2. punktā ir atzīts, ka personas datu aizsardzība ir cilvēka pamattiesības. Minētajos punktos ir apgalvots, ka atbilstību datu aizsardzības noteikumiem kontrolē neatkarīga iestāde. Datu aizsardzības tiesību pārraudzību un izpildi var īstenot, ja šo iestāžu rīcībā ir vajadzīgie cilvēkresursi, tehniskie un finanšu resursi, tostarp piemērotas telpas un infrastruktūra, lai nodrošinātu uzdevumu efektīvu izpildi un pilnvaru īstenošanu. Šāda prasība ir nostiprināta Vispārīgās datu aizsardzības regulas (GDPR) 52. panta 2. punktā.

FRA 7.1. atzinums

ES dalībvalstīm rūpīgi jāizvērtē cilvēkresursi un finanšu resursi, tostarp tehniskās prasmes, kas vajadzīgi, lai datu aizsardzības iestādes varētu nodrošināt darbību, pildot jaunus pienākumus, kas izriet no Vispārīgajā datu aizsardzības regulā noteiktajām paplašinātajām pilnvarām un kompetences jomām.

GDPR ir noteikts, ka datu aizsardzības iestādēm ir jānodrošina informētība un izpratne par tiesībām un riskiem saistībā ar personas datu apstrādi. Tomēr vairākums pamatnostādņu un izpratnes veidošanas kampaņu galvenokārt ir pieejamas tiešsaistē, tāpēc piekļuve internetam ir būtisks faktors, lai veidotu izpratni par tiesībām. Vairākumā dalībvalstu interneta lietošanas ziņā paaudžu starpā joprojām ir ievērojama digitālā plaisa.

FRA 7.2. atzinums

Datu aizsardzības iestādēm jānodrošina, lai visi datu pārziņi īpašu uzmanību pievērstu bērniem un vecākiem ES iedzīvotājiem, nodrošinot, ka visi iedzīvotāji ir vienādi informēti par datu aizsardzību un privātuma tiesībām, kā arī samazinātu neaizsargātību, ko rada digitālais analfabētisms.

Ņemot vērā ECT veiktās analīzes rezultātus, datu saglabāšanas darbības joma saskaņā ar Nolīgumu par pasažieru datu reģistru (PDR) un PDR direktīvu būtu jāierobežo līdz noteikti vajadzīgajam aptvērumam. Tas nozīmē, ka netiek saglabāti dati par pasažieriem, kuri jau ir devušiies projām un kuri faktiski nerada terorisma vai smagu starptautisku noziegumu risku, – vismaz tajos gadījumos, kad ne pārbaudēs, ne verifikācijā, ne citos apstākļos nav atklāti šāda riska objektīvi pierādījumi.

FRA 7.3. atzinums

Pārskatot PDR direktīvu saskaņā ar 19. pantu, ES likumdevējam jāpievērš īpaša uzmanība Eiropas Savienības Tiesas (CJEU) veiktās analīzes rezultātiem. Proti, jāapsver iespēja pārskatīt PDR direktīvu, lai datu saglabāšanas tvērumu pēc aviopasažieru izlidošanas attiecinātu tikai attiecībā uz tiem pasažieriem, kuri objektīvu iemeslu dēļ varētu radīt terorisma un/vai smagu starptautisku noziegumu risku.

Datu aizsardzības iestādēm ir jāuzrauga un jāizpilda *GDPR* piemērošana un jāveicina izpratne par riskiem, noteikumiem, tiesiskajām garantijām un tiesībām saistībā ar personas datu apstrādi. Šis uzdevums kļūst aizvien nozīmīgāks saistībā ar lielo datu analītisko informāciju, kas nodrošina vēl nebijušu personas datu pieejamību, koplietošanu un automatizētu izmantošanu. Kā uzsvēris Eiropas Parlaments un Eiropas Padome, šāda apstrāde, ko veic fiziskas personas, privāti uzņēmumi un publiskas iestādes, varētu radīt vairākas problēmas cilvēka pamattiesību jomā, sevišķi saistībā ar to tiesībām uz privātumu, personas datu aizsardzību un nediskrimināciju. Šajā ziņā vajadzīgi turpmāki pētījumi, lai precīzi apzinātu šādas problēmas un ātri tās atrisinātu.

FRA 7.4. atzinums

ES dalībvalstīm jānovērtē lielo datu analītiskās informācijas ietekme un jāapsver, kā novērst ar to saistīto pamattiesību apdraudējumu, izveidojot stingrus, neatkarīgus un efektīvus pārraudzības mehānismus. Šajos procesos ir aktīvi jāiesaista datu aizsardzības iestādes, kurām ir speciālas zināšanas šajā jomā.

Direktīva par pasākumiem nolūkā panākt vienādi augsta līmeņa tīklu un informācijas sistēmu drošību visā Savienībā (Kiberdrošības direktīva) uzlabo tīklu un informācijas sistēmu kopējo drošības līmeni, citu stratēģiju starpā uzliekot dažādus pienākumus valstu

pamatpakalpojumu sniedzējiem, piemēram, elektroenerģijas, transporta, ugunsapgādes, enerģētikas, veselības aprūpes un digitālās infrastruktūras jomā, lai nodrošinātu efektīvas stratēģijas īstenošanu visās šajās būtiskajās nozarēs. Proti, minētās direktīvas 8. pantā noteikts pienākums dalībvalstīm izraudzīties vienu vai vairākas valsts kompetentās iestādes, kā arī valsts vienoto kontaktpunktu, kas atbild par tīklu un informācijas sistēmu drošību, un kompetentās iestādes un vienotais kontaktpunkts "attiecīgā gadījumā un saskaņā ar valsts tiesību aktiem apspriežas un sadarbojas ar attiecīgajām valsts tiesībaizsardzības iestādēm un valsts datu aizsardzības iestādēm". Vairāku dalībvalstu īstenošanas iniciatīvās ir uzsvērts, ka jānodrošina, lai *GDPR* noteiktie datu aizsardzības principi tiek pienācīgi ņemti vērā un atspoguļoti valsts tiesību aktos, kuros transponēta Kiberdrošības direktīva.

FRA 7.5. atzinums

ES dalībvalstīm jānodrošina, ka valsts noteikumos, ar kuriem transponē Kiberdrošības direktīvu, ir ievēroti aizsardzības principi, kas nostiprināti Vispārīgajā datu aizsardzības regulā (GDPR). Valsts noteikumos jo īpaši jāievēro mērķa ierobežojumu, datu minimizēšanas, datu drošības, glabāšanas ierobežojuma un pārskatatbildības principi, jo īpaši saistībā ar Kiberdrošības direktīvā valsts iestādēm noteikto pienākumu sadarboties ar tiesībaizsardzības un datu aizsardzības iestādēm.

8. Bērna tiesības

Bērnu nabadzības līmenis ES kopumā nedaudz samazinājās, taču joprojām bija augsts. Gandrīz 25 miljonus bērnu apdraud nabadzība un sociālā atstumtība. Smagais mājokļu trūkums ietekmē 7 % ģimeņu ar bērniem ES. Eiropas sociālo tiesību pilārs uzsvēr bērnu tiesības uz aizsardzību no nabadzības un tiesības uz vienlīdzību. Tajā īpaša uzmanība pievērsta pieejamai pirmsskolas izglītībai un augstas kvalitātes aprūpei. Migrantu un bēgļu bērni turpināja iecerot Eiropā aizsardzības meklēšanas nolūkos, lai gan mazākā skaitā nekā 2015. un 2016. gadā. Kamēr Eiropas Komisija sniedza politikas vadlīnijas ar Paziņojumu par bērnu migrantu aizsardzību, dalībvalstis turpināja savus centienus nodrošināt bērniem piemērotu izmitināšanu, izglītību, psiholoģisko palīdzību un vispārīgus integrācijas pasākumus. Princips par bērnu labāko interešu īstenošanu joprojām bija praktisks izaicinājums migrācijas kontekstā. Bērnu imigrācijas apcietinājuma skaits samazinājās ļoti nedaudz. Tajā pašā laikā dažādas Eiropas un valstu iniciatīvas koncentrējās uz radikalizācijas un vardarbīgā ekstrēmisma risku jauniešu vidū.

Nemot vērā iepriekšējo divu gadu tendenci, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautu bērnu skaits ES turpināja samazināties. Tomēr gandrīz 25 miljoni bērnu ir pakļauti nabadzības un sociālās atstumtības riskam. Šajā situācijā ir vajadzīga tūlītēja ES un tās dalībvalstu rīcība. ES Pamattiesību hartas 24. pantā ir noteikts, ka "bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību un gādību". Eiropas pusgadā 2017. gadā bija iekļauts lielāks skaits konkrētai valstij adresētu ieteikumu attiecībā uz bērniem, taču pirmo reizi neviens no tiem neattiecās uz bērnu nabadzību. ES dalībvalstis savās Eiropas pusgada valsts reformu programmās ļoti maz izmanto Eiropas Komisijas 2013. gada ieteikumu "Ieguldījums bērnos: nabadzības apburtā loka pārraušana". Lai gan pilsoniskās sabiedrības pārstāvji ir pauduši kritisku nostāju, Eiropas sociālo tiesību pilārs varētu būt iespēja, ko izmantot, lai samazinātu bērnu nabadzības rādītājus un pastiprinātu Komisijas 2013. gada ieteikumu, kura īstenošanu Komisija novērtēja 2017. gadā.

FRA 8.1. atzinums

Eiropas Savienībai un dalībvalstīm jānodrošina, ka tiek izpildītas Eiropas sociālo tiesību pilārā paustās saistības aizsargāt bērnus pret nabadzību, nodrošināt finansiāli pieejamu agrīno pirmsskolas izglītību un kvalitatīvu aprūpi bez diskriminācijas. Eiropas Savienībai un dalībvalstīm arī jānodrošina meitenēm un zēniem no sociāli nelabvēlīgas vides īpaši pasākumi vienlīdzīgu iespēju vairošanai. Lai īstenotu pilāru, vajadzīgi konkrēti tiesību aktu priekšlikumi, rīcības plāni, budžeta piešķirumi un uzraudzības sistēmas

visās jomās, kuras ietekmē bērnus un viņu ģimenes, piemēram, tādās jomās kā nodarbinātība, dzimumu līdztiesība, piekļuve veselības aprūpes pakalpojumiem, izglītībai un finansiāli pieejamiem mājokļiem.

ES dalībvalstīm, iesniedzot Eiropas pusgadā valsts reformu programmas, jāizmanto Eiropas Komisijas 2013. gada ieteikums "Ieguldījums bērnos: nabadzības apburtā loka pārraušana".

Septiņiem procentiem ģimeņu ar bērniem ES ir ļoti slikti sadzīves apstākļi. Viņi mitinās pārapsūvētos mājokļos, kuros ir vismaz viena no šādām problēmām: caurs jumts, nav vannas/dušas, iekštelpās nav tualetes, nav pietiekama apgaismojuma. Lai gan trūkst ES mēroga datu par izlikšanu no mājokļiem un bezpajumtniecību, valsts statistikas biroju ziņojumi un NVO liecina, ka bezpajumtnieku patversmēs ir palielinājies bērnu skaits. ES Pamattiesību hartas 34. panta 3. punktā atzītas "tiesības uz sociālo palīdzību un palīdzību mājokļu jomā, lai saskaņā ar Savienības tiesību aktiem, kā arī valsts tiesību aktiem un praksi nodrošinātu pienācīgu dzīvi tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu". Arī Eiropas sociālo tiesību pilāra principos ir iekļauta piekļuve sociālajam mājoklim, aizsardzība pret piespiedu izlikšanu no mājokļa un atbalsts bezpajumtniekiem, taču pretstatā pārskatītajai Eiropas Sociālajai hartai pilārs nenosaka juridiski saistošus pasākumus. Tomēr, ratificējot pārskatīto Eiropas Sociālo hartu, tikai septiņas dalībvalstis kā juridiski saistošu pieņēma noteikumu par tiesībām uz mājokli.

FRA 8.2. atzinums

ES dalībvalstīm jānosaka, ka cīņa pret ļoti sliktiem sadzīves apstākļiem ir politikas prioritāte, un jānodrošina, ka ģimenēm ar bērniem, jo īpaši nabadzības riskam pakļautām ģimenēm, ir prioritāra piekļuve sociālajiem mājokļiem vai tiek sniegts pienācīgs mājokļa pabalsts. Attiecīgajām iestādēm ir jārisina bezdarba problēma un jāīsteno pasākumi, kas novērš vai aizkavē ģimeņu ar bērniem izlikšanu no mājokļa, jo īpaši ziemā. Īstenojot šos pasākumus, dalībvalstīm jāizmanto dažādas mājokļu finansēšanas programmas, kuras piedāvā ES.

ES jāveicina informācijas apmaiņa reģionālā un starpvalstu mērogā par praktiskiem pasākumiem, ar kuriem novērš ģimeņu ar bērniem izlikšanu no mājokļa. Tāpat arī jāpanāk, ka ES mērogā tiek vākti dati par ģimeņu ar bērniem izlikšanu no mājokļiem un bezpajumtniecību.

Eiropā ieradušos patvēruma meklētāju un bēgļu skaits 2017. gadā samazinājās. Patvērumu ES lūdza mazāk nekā 200 000 bērnu, proti, par gandrīz 50 % mazāk nekā 2016. gadā. Pozitīvs sasniegums bija Eiropas Komisijas 2017. gada paziņojums, kurā izklāstīti pasākumi bērnu migrantu aizsardzībai. Bērna intereses ir iedibināts starptautisko cilvēktiesību princips, kas nostiprināts Konvencijā par bērna tiesībām (3. pants), ES Pamattiesību hartā (24. pants) un ES sekundārajos tiesību aktos, kā arī vairākumā valstu tiesību aktu attiecībā uz bērniem. Tomēr, kā liecina dati, kas savākti FRA 2018. gada ziņojumam par pamattiesībām, šajā ziņā nav pietiekamu norādījumu. Tikai dažas dalībvalstis ir izstrādājušas strukturētus procesus un metodes, ko izmantot, lai praktiski īstenotu bērna intereses.

FRA 8.3. atzinums

ES dalībvalstīm ir jāizstrādā oficiālas procedūras atbilstīgi savas valsts situācijai, lai novērtētu bērna intereses patvēruma vai migrācijas jomā. Šādās procedūrās ir skaidri jādefinē situācijas, kurās oficiāli ir jānosaka bērna intereses, jānosaka, kuras ir atbildīgās personas, kā notiek dokumentēšana un kāda ar dzimumu un kultūru saistīta metodika jāizmanto.

ES varētu atvieglot šo procesu, veicot tā koordinēšanu, plānojot pašreizējo praksi un vadot procesu dalībvalstu tīklos, kuri izveidoti bērna tiesību jautājumu risināšanai un bērnu migrantu aizsardzībai un kuras koordinē Eiropas Komisija.

Bērni joprojām tiek aizturēti imigrācijas dēļ. Tomēr vairākas dalībvalstis ir veikušas pozitīvus soļus šajā virzienā, izstrādājot aizturēšanai alternatīvus pasākumus. ES tiesību aktu kopumā noteikts, ka bērnu aizturēšana ir jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis un tikai tad, ja mazāk ierobežojošus pasākumus nav iespējams efektīvi piemērot. Šādai aizturēšanai jābūt pēc iespējas īsai. Apvienoto Nāciju Organizācijas limenī Bērna tiesību komiteja un Visu migrējošu darba ņēmēju un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzības komiteja ir izdevusi divus vispārējus komentārus, kuros pauž pārliecību, ka bērnu aizturēšana imigrācijas dēļ ir bērna tiesību pārkāpums. Tās apgalvo, ka bērnus "nekad nedrīkst aizturēt tādu iemeslu dēļ, kas saistīti ar viņu vai viņu vecāku migrācijas statusu". Stingrās prasības, kas izriet no ES Pamattiesību hartas un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (ECTK) 3. panta (spīdzināšanas aizliegums) un 5. panta (tiesības uz brīvību un drošību), nozīmē to, ka brīvības atņemšana būs saderīga ar ES tiesību aktu noteikumiem tikai izņēmuma gadījumos.

FRA 8.4. atzinums

Lai veicinātu bērna tiesības uz aizsardzību un aprūpi, ES un tās dalībvalstīm jāizstrādā ticami un efektīvi ar brīvības atņemšanu nesaistīti alternatīvi pasākumi, kurus piemērojot patvēruma procedūras laikā vai atgriešanas gadījumos bērni nebūtu jāaiztur neatkarīgi no tā, vai viņi ES ir vieni vai kopā ar ģimenēm. Šo pasākumu starpā varētu būt, piemēram, gadījumu vadība, alternatīva aprūpe, konsultācijas un apmācība.

Eiropas Komisijai jāapsver iespēja izveidot sistemātisku uzraudzību par bērnu un citu neaizsargātā stāvoklī esošu cilvēku aizturēšanu imigrācijas dēļ.

Radikālisms un vardarbīgs ekstrēmisms, kas sakņojas dažādās ideoloģijās, ir Eiropas realitāte. ES augsta līmeņa ekspertu grupas radikalizācijas jautājumos (HLCEG-R) izveide ir daudzsoļošs notikums visaptverošas reakcijas virzienā. Radikalizācijas jomā un ES iekšējās drošības stratēģijas īstenošanā rodas vairākas pamattiesību problēmas. Dalībvalstis ir ieviešušas ne vien tiesībaizsardzības pasākumu kopumu, bet arī izveidojušas izglītības programmas un atbalsta centrus tiem bērniem, kurus skar radikalizācijas risks, un viņu ģimenēm, kā arī tiešsaistes platformās ir izplatījušas alternatīvus vēstījumus.

FRA 8.5. atzinums

ES dalībvalstīm sarežģītā radikālisma parādība ir jārisina ar holistisku, daudzdimensiju pieeju, kas ir plašāka par drošības un tiesībaizsardzības pasākumiem. Tāpēc dalībvalstīm ir jāizstrādā programmas, kas sekmē pilsoniskumu un brīvības, tolerances un nediskriminācijas kopējās vērtības, jo īpaši izglītības iestādēs. Dalībvalstīm jāveicina efektīva koordinācija, apvienojot dalībniekus, kas iesaistījušies bērnu aizsardzības, tiesiskuma, sociālās un jauniešu aprūpes, veselības aprūpes un izglītības sistēmās, lai atvieglotu visaptverošu integrētu iejaukšanos.

9. Tiesu iestāžu pieejamība, ietverot noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesības

Neraugoties uz ES un citu starptautisko dalībnieku dažādajiem centieniem, problēmas likuma varas un tiesiskuma jomā ES 2017. gadā radīja arvien lielākas bažas, kā rezultātā Komisija pirmo reizi vēsturē ierosināja Padomei pieņemt lēmumu saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 7. panta 1. punktu. Tajā pašā laikā vairākas ES dalībvalstis veica pasākumus, lai stiprinātu savus kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānismus saskaņā ar Komisijas leteikumu 2013/396/ES, kas potenciāli uzlabo tiesas pieejamību. Arī cietušo tiesību jomā bija progress. Apmēram trešā daļa ES dalībvalstu pieņēma tiesību aktus, lai transponētu Direktīvu, ar ko nosaka cietušo tiesības. Daudzas dalībvalstis īstenoja jaunus pasākumus 2017. gadā, lai nodrošinātu, ka noziedzīgos nodarījumos cietušie saņem savlaicīgu un visaptverošu informāciju par viņu tiesībām no pirmā kontaktpunkta – bieži vien policijas. ES parakstīja Stambulas konvenciju, kas ir pirmais solis tās ratificēšanas procesā. Vēl trīs ES dalībvalstis ratificēja konvenciju 2017. gadā, uzsverot to, ka ES dalībvalstis atzīst šo dokumentu par Eiropas cilvēktiesību aizsardzības standartu noteikšanas instrumentu vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē jomā. Tas ietver seksuālu uzbrukšanos – problēmu, kurai plaši pievērta uzmanību saistībā ar #metoo kustību.

ES un citi starptautiskie dalībnieki 2017. gadā valsts līmenī joprojām saskārās ar pieaugošām problēmām tiesiskuma jomā un jo īpaši jautājumā par tiesu iestāžu neatkarību. Neatkarīgas tiesu iestādes ir tiesiskuma un tiesu iestāžu pieejamības pamats (LES 19. pants, LESD 67. panta 4. punkts un ES Pamattiesību hartas 47. pants). Neraugoties uz ES un citu starptautisko dalībnieku nemitīgajiem centieniem, tiesiskuma situācija vienā no ES dalībvalstīm rada aizvien lielākas bažas, jo īpaši tiesu iestāžu neatkarības ziņā. Tas pamudināja Eiropas Komisiju pirmo reizi ES vēsturē iesniegt priekšlikumu Padomei par lēmuma pieņemšanu saskaņā ar LES 7. panta 1. punktu.

FRA 9.1. atzinums

ES un tās dalībvalstis tiek mudinātas arī turpmāk stiprināt savus centienus un sadarbību, lai stiprinātu tiesu iestāžu neatkarību – būtisku tiesiskuma elementu. Viens no veidiem, kā gūt panākumus šajā ziņā, ir nomainīt pašreizējo pieeju, kad nesistemātiski tiek risinātas atsevišķu valstu ārkārtas situācijas tiesiskuma jomā. Tās vietā intensīvāk jāstrādā, lai izveidotu kritērijus un konkrētajai situācijai atbilstīgu novērtējumu, palīdzot ES dalībvalstīm pazīt un regulāri un salīdzinoši risināt iespējamus tiesiskuma

jautājumus. Turklāt, lai nodrošinātu tiesiskuma ievērošanu, jārikojas, ņemot vērā pašreizējos Eiropas un starptautisko cilvēktiesību uzraudzības mehānismu sniegtos mērķtiecīgos ieteikumus, tostarp korektīvos pasākumus, kas izklāstīti Eiropas Komisijas ieteikumos, kuri izdoti tiesiskuma mehānisma procedūrā. Visām ES dalībvalstīm vienmēr ir jābūt gatavām aizstāvēt tiesiskumu un veikt vajadzīgos pasākumus, lai apstrīdētu ikvienu mēģinājumu mazināt savu tiesu iestāžu neatkarību.

Kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānismi uzlabo tiesu iestāžu pieejamību, kas ir ārkārtīgi svarīgs faktors, lai nodrošinātu Savienības tiesību efektivitāti un garantētu pamattiesību ievērošanu, kā noteikts ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Tādēļ Eiropas Komisijas leteikumā 2013/396/ES par kopējiem principiem attiecībā uz dalībvalstu aizlieguma un atļūdzināšanas kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānismiem saistībā ar Savienības tiesību aktos paredzēto tiesību pārkāpumiem tika mēģināts atvieglot tiesu iestāžu pieejamību un tādēļ tika ieteikts vispārējs kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānisms, kura pamatā būtu visās ES dalībvalstīs vienādi pamatprincipi. Komisija 2017. gadā sāka leteikuma 2013/396/

ES īstenošanas novērtējumu, un vairākas dalībvalstis veica pasākumus, lai to ieviestu tieši. Tomēr dalībvalstīs joprojām ievērojami atšķiras valsts līmeņa tiesību akti, radot atšķirīgus kolektīvās aizsardzības veidus un līmeņus.

FRA 9.2. atzinums

ES dalībvalstīm, cieši sadarbojoties ar Eiropas Komisiju un citām ES struktūrām, jāturpina centieni, lai nodrošinātu Komisijas lēmuma 2013/396/ES par kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānismiem pilnīgu īstenošanu, nodrošinot efektīvu kolektīvu rīcību un tiesu iestāžu pieejamību. Kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānismu piemērošanas jomai jābūt plašai, nevis ierobežotai tikai attiecībā uz patērētāju jautājumu risināšanu. Eiropas Komisijai jāizņemto arī 2017. gadā sāktais novērtējums par to, kā tiek īstenots Komisijas lēmums 2013/396/ES, lai sniegtu ES dalībvalstīm atbalstu, kas tām vajadzīgs, lai ieviestu vai reformētu savus kolektīvās tiesiskās aizsardzības valsts mehānismus atbilstīgi tiesiskumam un pamattiesībām visās jomās, kurās aizlieguma un atbildzināšanas kolektīvās prasības būtu attiecināmas Savienības tiesību aktos garantēto tiesību pārkāpumu gadījumos.

Pozitīvas pārmaiņas notika 2017. gadā – palielinājās to ES dalībvalstu skaits, kuras pieņēmušas tiesību aktus, lai transponētu Cietušo tiesību direktīvu, kā arī veikti pasākumi, lai nodrošinātu cietušo informētību par savām tiesībām, kas noteiktas jaunajā tiesību aktā. Dažās dalībvalstīs valsts līmenī apkopotie pierādījumi liecina, ka cietušajiem joprojām rodas šķēršļi saistībā ar ziņošanu par noziegumiem un ka cietušie ne vienmēr saņem visaptverošu informāciju par savām tiesībām. Tas var negatīvi ietekmēt cietušo iespējas praktiski izmantot savas tiesības.

FRA 9.3. atzinums

Pēc pozitīvās attīstības tiesiskajā jomā, līdz 2017. gadam transponējot Cietušo tiesību direktīvu, ES dalībvalstīm jāpievēršas šīs direktīvas efektīvai īstenošanai. Šajā procesā jāiekļauj datu vākšana, grupējot tos pēc dzimuma un veida, kādā noziegumos cietušie izmantojuši savas tiesības. Šādi dati jāizmanto, lai novērstu nepilnības iestāžu sistēmās un cietušajiem nodrošinātu iespēju izmantot savas tiesības. Papildu datu vākšana valstu un ES līmenī palīdzētu izprast šo jautājumu un norādītu nepilnības, kas jānovērš, lai nodrošinātu, ka noziegumos cietušie var izmantot savas tiesības un saņemt atbalstu.

Vēl trīs ES dalībvalstis ratificēja Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija) 2017. gadā, tādējādi līdz 17 palielinot kopējo ES dalībvalstu skaitu, kuras līdz gada beigām bija ratificējušas konvenciju. Saistībā ar Eiropas standartu noteikšanu sieviešu aizsardzībai pret vardarbību Stambulas konvencija ir svarīgākais atskaites punkts. Jo īpaši 36. pantā noteikts, ka tās dalībvalstis nodrošina, ka par krimināli sodāmām tiek atzītas visas seksuālas darbības, kas veiktas bez personas piekrišanas, un pieņem pieeju, kas uzsver un stiprina personas beznosacījuma seksuālo autonomiju. Tomēr Ekspertu grupas vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē apkarošanai (GREVIO) 2017. novērtējuma ziņojumos konstatētas nepilnības valstu tiesību aktos attiecībā uz seksuālu darbību bez personas piekrišanas atzīšanu par krimināli sodāmām, kas neatbilst konvencijas prasībām.

FRA 9.4. atzinums

Visām ES dalībvalstīm un pašai ES jāapsver iespēja ratificēt Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvenciju). ES dalībvalstis tiek mudinātas novērst nepilnības valstu tiesību aktos attiecībā uz visu seksuālu darbību bez personas piekrišanas atzīšanu par krimināli sodāmām. ES dalībvalstīm saskaņā ar Stambulas konvencijas 36. pantu viennozīmīgi un bez nosacījumiem šādas darbības ir jāatzīst par krimināli sodāmām.

Notikumi, kurus atklāja globālā kustība #metoo, uzsver FRA konstatējumus 2012. gada apsekojumā par vardarbību pret sievietēm, kas pierādīja, ka vardarbība pret sievietēm, arī seksuāla uzmākšanās, joprojām ir plaši izplatīta. Tādēļ šīm jomām noteikti atkal ir jāpievērš pastiprināta uzmanība gan ES, gan dalībvalstu līmenī.

FRA 9.5. atzinums

ES dalībvalstīm ir intensīvāk jāstrādā un jāveic papildu pasākumi, lai novērstu un apkarotu seksuālu uzmākšanos. Tostarp jāiekļauj vajadzīgie pasākumi, lai panāktu faktisku seksuālas uzmākšanās aizliegumu saistībā ar piekļuvi nodarbinātībai un darba apstākļiem saskaņā ar Direktīvu 2006/54/EK par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija).

10. Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita

Eiropas Komisijas progresa ziņojums par Eiropas stratēģijas invaliditātes jomā 2010.–2020. gadam īstenošanu sniedza iespēju izvērtēt ES centienus īstenot tiesības, kas noteiktas Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD). Progress Eiropas Pieejamības akta pieņemšanas jomā norādīja, ka likumdošanā gaidāms svarīgs pagrieziens. Neraugoties uz ievērojamiem sasniegumiem ES un valstu līmenī, joprojām pastāv īstenošanas plaisas tādās galvenajās jomās kā pieejamība un neatkarīga dzīvošana. Rīki, piemēram, rādītāji, kā arī valstu tiesu nolēmumi par CRPD tiesiskumu var palīdzēt nodrošināt, ka praksē ievēro juridisko saistību solījumu. Uzraudzības sistēmām, kas izveidotas saskaņā ar konvencijas 33. panta 2. punktu, arī ir izšķiroša loma, taču resursu trūkums, ierobežotas pilnvaras un neatkarības trūkums mazina to efektivitāti.

Eiropas Komisijas progresa ziņojumā par stratēģijas invaliditātes jomā īstenošanu aplūkots, kā pasākumi, kas veikti, lai īstenotu Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD), palīdz veicināt plaša mēroga tiesību un politikas reformas — sākot no piekļuves līdz neatkarīgai dzīvei. Tomēr dažas ES un dalībvalstu līmeņa iniciatīvas pilnībā neīsteno uz cilvēktiesībām balstītu pieeju invaliditātei atbilstoši CRPD prasībām vai arī tām trūkst skaidru mērķu, pienācīga budžeta un īstenošanas vadlīniju, kas nepieciešamas efektīvai īstenošanai un progresa novērtēšanai.

FRA 10.1. atzinums

ES un dalībvalstīm jāpastiprina centieni ieviest CRPD standartus tiesiskajā un politiskajā regulējumā, lai nodrošinātu, ka uz cilvēktiesībām balstītā pieeja invaliditātei tiek pilnībā atspoguļota tiesību aktos un politikas veidošanā. Tajā jāietver tiesību aktu visaptveroša pārskatīšana, izvērtējot to atbilstību CRPD. Īstenošanas vadlīnijās jānorāda skaidri mērķi un termiņi, kā arī par reformām atbildīgās personas. Dalībvalstīm ir arī jāapsver progresa norises rādītāju izstrāde un īstenošanas nepilnību izcelšana.

Pēc intensīvām sarunām ES Padome un Eiropas Parlaments 2017. gadā pieņēma savas nostājas par ierosināto Eiropas Pieejamības aktu, tādējādi pierādot ES apņemšanos ar šo pamata tiesību aktu īstenot CRPD. Tomēr svarīgos jautājumos joprojām ir ievērojamas atšķirības, piemēram, par minētā tiesību akta piemērojamību audiovizuālajiem plašsaziņas

lidzekļiem un transporta pakalpojumiem, kā arī tā savstarpējo saikni ar citiem attiecīgajiem ES tiesību aktiem, tostarp Eiropas strukturālo un investīciju fondu (ESI fondu) regulu un Publiskā iepirkuma direktīvu. Tas rada priekšstatu, ka likumdošanas sarunās priekšlikums galvenajās jomās ir padarīts vājāks, tādējādi, iespējams, samazinot tiesību akta spēju ES uzlabot preču un pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti.

FRA 10.2. atzinums

ES jānodrošina, lai drīz tiktu pieņemts visaptverošs Eiropas Pieejamības akts, kurā paredzēti stingri izpildes pasākumi. Tam būtu jānostiprina apbūves vides un transporta pakalpojumu pieejamības standarti. Lai nodrošinātu atbilstību plašākam ES tiesību aktu kopumam, Eiropas Pieejamības aktā būtu jāiekļauj noteikumi, kas saista to ar citiem attiecīgiem tiesību aktiem, piemēram, noteikumiem attiecībā uz Eiropas strukturālo un investīciju fondu un Publiskā iepirkuma direktīvu.

Eiropas strukturālie un investīciju fondi (ESI fondi) sniedz nozīmīgu atbalstu dalībvalstīm, palīdzot izveidot apstākļus neatkarīgai dzīvei. Pilsoniskā sabiedrība, tostarp organizācijas, kas pārstāv personas ar invaliditāti, var sniegt svarīgu informāciju, kas vajadzīga, lai efektīvi uzraudzītu fondu izmantošanu.

FRA 10.3. atzinums

ES un tās dalībvalstīm jānodrošina, ka pilnībā tiek ievērotas personu ar invaliditāti tiesības, kas nostiprinātas CRPD un ES Pamattiesību hartā, maksimāli palielinot ES strukturālo un investīciju fondu (ESI fondu) iespējas atbalstīt neatkarīgu dzīvi. Lai efektīvi uzraudzītu fondus un ar tiem sasniegtos rezultātus, ES un dalībvalstīm arī jāveic pasākumi, lai organizācijas, kas pārstāv personas ar invaliditāti, iekļautu ESI fondu uzraudzības komitejās un nodrošinātu pietiekamu un atbilstīgu datu vākšanu par ESI fondu izmantošanu.

FRA 10.5. atzinums

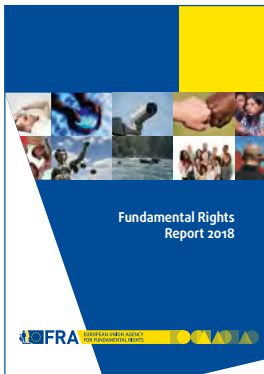
ES un tās dalībvalstīm jāapsver iespēja piešķirt pietiekamus un stabilus finanšu resursus un cilvēkresursus uzraudzības sistēmām, kas izveidotas saskaņā ar CRPD 33. panta 2. punktu. Kā norādīts FRA 2016. gada juridiskajā atzinumā par CRPD 33. panta 2. punktā noteiktajām prasībām ES kontekstā, tām būtu arī jāapsver iespēja garantēt uzraudzības sistēmu ilgtspējību un neatkarību, nodrošinot stingra juridiska pamata sniegtās priekšrocības to darbā un sastāvā un darbībā ņemot vērā Parīzes principus attiecībā uz valsts cilvēktiesību iestāžu darbību.

Līdz 2017. gada beigām Īrija bija vienīgā dalībvalsts, kas nebija ratificējusi CRPD, lai gan galvenās reformas, gatavojoties ratifikācijai, patlaban ir īstenotas. Turklāt ES un piecas dalībvalstis nav ratificējušas CRPD fakultatīvo protokolu, kas dod iespēju personām iesniegt sūdzības CRPD komitejai, bet komitejai ļauj ierosināt konfidenciālu izmeklēšanu, saņemot "ticamu informāciju, ka kāda dalībvalsts nopietni vai sistemātiski pārkāpj konvencijā noteiktās tiesības" (6. pants).

FRA 10.4. atzinums

ES dalībvalstīm, kas vēl nav pievienojušas CRPD fakultatīvajam protokolam, jāapsver iespējami drīza tā ratifikācijai vajadzīgo pasākumu īstenošana, lai pilnībā un visā ES ratificētu šo fakultatīvo protokolu. ES arī jāapsver iespēja veikt steidzamus pasākumus, lai pieņemtu fakultatīvo protokolu.

Divas no 27 ES dalībvalstīm, kuras ir ratificējušas CRPD, līdz 2017. gada beigām nebija izveidojušas sistēmas, lai veicinātu, aizsargātu un uzraudzītu konvencijas īstenošanu atbilstīgi konvencijas 33. panta 2. punktā noteiktajām prasībām. Turklāt dažu esošo sistēmu efektīvu darbību apdraud nepietiekami resursi, ierobežotas pilnvaras un sistemātiskas personu ar invaliditāti līdzdalības trūkums, kā arī nepietiekama neatkarība atbilstīgi Parīzes principiem par valsts cilvēktiesību iestāžu darbību.

Pamattiesību aizsardzības jomā 2017. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. FRA 2018. gada ziņojumā par pamattiesībām ir aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā ES no 2017. gada janvāra līdz decembrim, kā arī izklāstīti šajā ziņā pieņemtie *FRA* atzinumi. Tajā sniegts ieskats galvenajos jautājumos, kas raisa debates par pamattiesībām visā ES, norādot gan sasniegumus, gan jomas, kas vēl aizvien rada bažas.

Šā gada ziņojumā galvenās nodaļas temats ir pāreja uz tiesībās pamatotu pieeju novocošanai. Pārējās nodaļās aplūkoti tādi jautājumi kā ES Pamattiesību harta un tās piemērošana dalībvalstīs; vienlīdzība un nediskriminācija; rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība; romu integrācija; patvērums un migrācija; informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība; bērnu tiesības; tiesas iestāžu pieejamība un Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita.

Papildinformācija:

Nesaīsināts *FRA* 2018. gada ziņojums par pamattiesībām (*Fundamental Rights Report 2018*) pieejams šeit: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>

Skatiet arī saistītās *FRA* publikācijas:

- *FRA* (2018), *2018. gada ziņojums par pamattiesībām – FRA atzinumi*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018-fra-opinions> (pieejams visās 24 ES oficiālajās valodās)
- *FRA* (2018), *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/frr-2018-focus-rights-based-aging> (pieejams angļu un franču valodā)

Iepriekšējie *FRA* gada ziņojumi par pamattiesību izaicinājumiem un sasniegumiem Eiropas Savienībā konkrētajā gadā pieejami šeit: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (pieejami angļu, franču un vācu valodā).

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija
Tālrunis: +43 158030-0 – Fakss: +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Publikāciju birojs

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2018
© Foto (no augšas pa kreisi, uz leju pa labi): *iStockphoto*;
Eiropas Komisija; *iStockphoto* (3 un 4);
OSCE (Milan Obradovic); *iStockphoto* (6-10)
Print: ISBN 978-92-9491-956-4, doi:10.2811/645807
PDF: ISBN 978-92-9491-941-0, doi:10.2811/762984